

Володимир Фрончко,
старший викладач кафедри цивільного права
і процесу юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету

ДО ПИТАННЯ ПРО ЦИФРОВУ ЮРИСПРУДЕНЦІЮ

Розглянуто поняття і сутність «цифрової» юриспруденції як складової частини інноваційної діяльності. Проаналізовано основні напрямки розвитку комп'ютеризації юриспруденції, особливості застосування методів юридичної техніки в інноваційному і «цифровому» праві.

Ключові слова: інноваційна діяльність, цифровізація, цифрова економіка, цифрова юриспруденція, електронне урядування.

Бібл.: 6.

Фрончко В.

К вопросу о цифровой юриспруденции

Рассмотрено понятие и сущность «цифровой» юриспруденции, как составной части инновационной деятельности. Проанализированы основные направления развития компьютеризации юриспруденции, особенности применения методов юридической техники в инновационном и «цифровом» праве.

Ключевые слова: инновационная деятельность, цифровизация, цифровая экономика, цифровая юриспруденция, электронное управление.

Fronchko V.

To the question of digital jurisdiction

The article deals with the concept and essence of «digital» jurisprudence, as an integral part of innovation activity. The author analyzes the main areas of development of «digital» jurisprudence, especially the application of methods of legal technology in innovation activities.

Digital computer technology in the legal field is quite a new, complex, systemic and multilevel phenomenon, with the advent of which jurisprudence rationalized. In many modern states, science and new information technologies, with the help of the law, are ranked as the main national priorities. That is why, when in Ukraine yesterday, in these countries of the world already tomorrow. Paraphrasing the famous saying, one can say who owns modern information technologies, he owns the world.

An analysis of the regulatory framework for the development of the «digital» economy of Ukraine shows that terminological uncertainty and a certain contradiction are characteristic in this area. The «digital» economy needs proper regulatory regulation, where the principles of «decentralization» of state services and state information policy are clearly defined on the basis of a clear and correct conceptual apparatus, and specifies the areas of implementation of the «digital» economy, the main of which should be the provision of information security of the state.

The ideas of the «digital» economy should precede «digital» jurisprudence, which provides both the field of law-making and the process of enforcement. The absence of such a link leads to the ineffectiveness of the proposed program and conceptual measures.

One of the important factors in the implementation of the «digital» economy of Ukraine is the introduction of the national system of electronic interaction «Trembita» in 2019.

Keywords: innovation activity, digitalization, digital economy, digital jurisprudence, e-government.

Постановка проблеми. Право має створювати режим найбільшого сприяння інноваційним процесам, котрі сьогодні відбуваються в Україні. Інформаційні технології, що активно впроваджуються в усі сфери життя українського суспільства, мають вагомий вплив. Намагання відчути та осмислити цей вплив стають основою для зародження інформаційного суспільства – суспільства, де головною цінністю його функціонування є інформація.

У багатьох сучасних державах наука і нові інформаційні технології за допомогою закону зведені в ранг головного національного пріоритету. Ось чому, коли в Україні ще вчора, в цих країнах світу вже завтра. Перефразовуючи відомий вислів, можна сказати, хто володіє сучасними інформаційними технологіями, той володіє світом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Порушена проблематика частково відображена у працях вітчизняних науковців та практиків, таких як: О. Архипська, О. Баранов, М. Демкова, О. Дергачов, С. Дзюба, С. Коляденко, І. Клименко, В. Лопушинський, В. Нестерович, А. Семенченко, А. Серенюк та ін. В Україні «цифрова» юриспруденція все більше стає предметом наукового обговорення та практичного дослідження численних вітчизняних і міжнародних науково-практичних конференцій, презентацій, круглих столів, юридичних майстерень, стартапів тощо.

Постановка завдання. Стаття має на меті проаналізувати основні напрямки розвитку «цифрової» юриспруденції, особливості застосування методів юридичної техніки в інноваційній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під «цифровою» юриспруденцією, на думку автора, слід вважати впровадження у правотворчість та правозастосування комп'ютерної техніки, спеціального програмного комп'ютерного забезпечення, математичних методів тощо. Такі впровадження необхідні для збору, зберігання і обробки правової інформації з метою найбільш ефективного отримання різних інформаційних юридичних послуг.

Сьогодні в українському правовому полі практично немає такого виду юридичної діяльності, де б не використовувалися комп'ютеризація, комп'ютерні технології та Інтернет. Автоматизація багатьох суспільних процесів набуває шалених обертів. Стосується це і юридичної професії.

Цифрові комп'ютерні технології в юридичній сфері розвиваються за такими напрямками: автоматизація типових юридичних послуг, застосування юридичних онлайн-сервісів, «діджиталізація» державних послуг та надання їх в режимі онлайн, перехід до системи електронного правосуддя, моделювання юридичних рішень на основі штучного інтелекту та ін.

З приходом цифрових технологій юриспруденція раціоналізується. Повсюдно застосовується автоматизація юриспруденції: вебботи, конструктори-шаблони, скрипти, пошукові системи моніторингу реєстраційних даних та даних судового реєстру, електронні бази законодавчих актів, інтелектуальні інформаційні системи і багато чого іншого. Наприклад, все частіше юридичні консультації переходять у режим онлайн-чату, за декілька хвилин можна скласти договір за допомогою алгоритмів онлайн-конструктора тощо. Таким чином, сьогодні відбувається справжня «LEGAL TECH» революція. Вона, безумовно, робить роботу юристів та адвокатів, а також їх юридичні послуги доступними і докорінно змінює саму роботу правників.

На думку окремих експертів з питань «цифрової» юриспруденції – поєднання права і цифрових технологій досягається більшою мірою за рахунок інтелектуальної автоматизації тих дій, які треба здійснювати живій людині (яка, як правило, має юридичну освіту та/або відповідний досвід роботи). До цих дій належать такі, як: пошук, редагування/заміна тексту, підбір відповідностей, виявлення невідповідностей, переклад іншою мовою, аналіз, тлумачення, вибір, прийняття рішення тощо. У результаті такої автоматизації, гарантовано зростає швидкість, і з високою ймовірністю зростає точність та якість виконуваної роботи. Це зумовлює зниження собівартості таких юридичних послуг, оскільки основними ціноутворюючими факторами в юридичній практиці є складність виконуваної роботи і витрачений на це час [2].

Одним з найбільш важливих факторів, що впливає на формування сучасних інноваційних суспільств, і українського зокрема, стає доступність інформаційних технологій. Такому стану комунікативних систем передували тривалий і тернистий шлях. Єдиним засобом накопичення та зберігання інформації для багатьох поколінь наших предків було усне слово. Двадцять століття – це століття, яке дало людству бездротовий телеграф, кольорове, кабельне, супутникове телебачення, супутники зв'язку. У двадцять першому столітті Інтернет проник в усі сфери суспільства набагато швидше вищезазначених винаходів, на сьогодні уже створюється безпрецедентна глобальна бездротова сітка швидкісного Інтернету тощо.

З поглибленням уявлень про сутність і закономірності комп'ютерних інформаційних технологій, розвитку Інтернету стає зрозумілим, що вони ставлять перед державами складні проблем. Комп'ютерні інформаційні технології не є інструментом руйнування, але і не є інструментом творення. Багато в чому результати їх використання залежать від того, ким, як і з якою метою вони будуть використовуватися. У зв'язку із цим відкрита інформатизація, відкриті реєстри інформації можуть нести із собою не тільки нові можливості, а й нові небезпеки і загрози, в тому числі під час моделювання правових ситуацій або у правотворчості.

Сьогодні в Україні підвищується соціально-політична, економічна, ідеологічна роль інформації, інформаційного права, зростають інформаційні потреби суспільства. Інформація перетворюється в юридичний продукт та/або послугу. Виникають нові поняття: електронна демократія, електронне урядування, «цифрова» юриспруденція та інші. За останні п'ять років в Україні створено сотні всіляких реєстрів, зі-

бравши в них тисячі терабайтів даних про все, що тільки можна. Може здатися, що в країні «діджиталізували» вже всі можливі державні послуги. Проте держреєстри до сьогодні не навчилися взаємодіяти між собою. Вважаємо, що саме цей чинник є перепорою впровадження «цифрової» економіки України.

Реалізація окремих конституційних прав наших громадян вже сьогодні дає можливість практичного забезпечення таких електронних державних послуг, як надання медичних послуг через електронну систему охорони здоров'я «eHealth» (eZdovo.ua), забезпечення медичними препаратами Національною службою здоров'я України в рамках Урядової програми реімбурсації «Доступні ліки», онлайн-отримання державних послуг через систему «Кабінет електронних послуг» Міністерства юстиції України та інших.

«Цифровою економікою» називають економіку, котра застосовує цифрові технології та сервіси [3]. Часто вживають терміни «економіка даних», «Інтернет-економіка», «нова економіка», «вебекономіка» тощо. Вважаємо, що цифрову економіку слід визначати як глобальну мережу економічних, соціальних та правових заходів, реалізованих через такі платформи, як Інтернет, а також мобільні та сенсорні мережі.

З огляду на наведене, можна сказати, що держава – це визначений набір адміністративних процесів. На жаль, ці процеси в Україні дуже зарегульовані і забюрократизовані. Причина – це успадкована нормативна база та історичні особливості. «Цифрова економіка» – це глибокий реінжиніринг усіх управлінських процесів у державі.

Згідно з Рекомендацією Rec (2004) 15 Комітету міністрів Ради Європи «Про електронне урядування» [4], електронне урядування охоплює е-демократію та постачання е-публічних послуг. Опублікування інформації електронними засобами як вид діяльності належить до е-послуг.

Отже, суть «цифрової економіки» повинна полягати в тому, щоб усі управлінські та/або адміністративні процеси зробити сучасними, прозорими, ефективними, заснованими переважно на інформаційних технологіях. Безумовно, це дуже складний процес і нешвидкий. Одним з ключових бар'єрів є не так технологічні чинники, а й успадкована недосконала нормативна база.

Таким чином, суть концепції «електронного урядування» не зводиться винятково до використання державою досягнень інформаційно-комп'ютерних технологій. Підтримуємо думку В. В. Апалькової, котра наголошує, що «... вона, скоріше, представляє систему інтегрованої взаємодії держави і громадян за допомогою Інтернету, тобто нову модель взаємини громадян і влади» [5, с. 10].

В Україні тривалий період не усвідомлювалися унікальні можливості інформаційно-комунікативних технологій та втрачався час для використання їх потенціалу у вирішенні нагальних правових завдань.

Проте сьогодні в Україні розроблені та діють відповідні програми, прийнято низку нормативних документів: Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 09 січня 2007 р., «Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні», що схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р, «Концепція розвитку електронного урядування в Україні», схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2010 р. № 2250-р та інші.

З 2014 р. в Україні функціонує Державне агентство з питань електронного урядування України, яке відповідає за впровадження політики Уряду щодо електронного урядування, інформатизації, розвитку інформаційного суспільства, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, «діджиталізація» органів державної влади.

В Україні прийнята й діє «Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки», що схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. Аналіз цього програмного документа насамперед викликає науковий інтерес, пов'язаний з інформаційною діяльністю. Зокрема, нею вводяться в правовий оборот терміни «цифровізація», «цифрова економіка» та інші, розкривається зміст цих понять, визначаються основні принципи й цілі цифрового розвитку тощо. Основною метою документа є реалізація ініціатив «Цифрового порядку денного України 2020» (цифрова стратегія) для усунення бар'єрів на шляху цифрової трансформації України у найбільш перспективних сферах. Це планується досягти шляхом стимулювання економіки та залучення інвестицій, подолання цифрової нерівності, поглиблення співпраці з ЄС у цифровій сфері та розбудови інноваційної інфраструктури країни та цифрових перетворень.

Безумовно, згадувані нормативні документи – це документи про наміри, і поки що немає єдиного механізму їх правового застосування. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 рр., а також згадувані вище інші подібні програмні акти окреслюють лише перспективи і напрямки розвитку. У таких програмах часто ігнорується правова складова, до уваги береться застаріла реальна діюча нормативна база, що створює суперечності у праві.

Вбачаємо, що для уникнення можливих правових колізій слід здійснювати перехід від гасел, цілей до прямого правового регулювання концепцій чи програм розвитку, що забезпечить як правомірність, так і їх законність. А тезисні формулювання типу «усунення законодавчих, інституційних, фіскальних та інших перешкод, які заважають розвитку цифрової економіки...» – швидше ідеологічне гасло, ніж декларація про наміри.

В юридичній діяльності можна і потрібно ефективно використовувати комп'ютерні та Інтернет-технології. Останні, на думку Н. О. Полової, значною мірою полегшують працю юристів-практиків. По-перше, це необмежений оперативний обмін інформацією за допомогою мережі Інтернет між різними суб'єктами правовідносин. По-друге, це зручність використання різних інформаційно-пошукових систем законодавства. По-третє, просто можливість грамотного оформлення документів за допомогою сучасних текстових редакторів [6, с. 82].

З розвитком інформаційних технологій з'являються професійні комп'ютерні платформи, довідково-правові системи і бази даних спеціального призначення. На сьогодні в Україні функціонують інформаційно-пошукові системи, інформаційно юридичні системи і системи правової інформації: «Закон» (фірма «Ліга»), «ЄДЕБО» («Інфоресурс»), Єдина система електронних публічних закупівель «ПроЗорро» та ін. Такі мережі надають свої послуги сотням тисяч користувачів. До завдань цих систем входять збір, акумулювання, систематизація, зберігання і надання споживачам різних відомостей правового характеру тощо. Вказані системи сьогодні активно використовуються в юридичній діяльності. Саме тому важливим компонентом забезпечення національної та міжнародної безпеки стає безпека інформаційна, яка передбачає як необхідність міжнародної кооперації, так і уніфікацію національних правових актів у цій сфері.

Сьогодні в Україні нараховується близько 350 державних реєстрів. Велика частина з них не є базовими, такими як демографічний, земельний кадастр, реєстр майнових та речових прав, реєстр юридичних та фізичних осіб та громадських формувань – який у нас називається ЄДР. У середньому таких базових реєстрів в кожній країні від трьох до семи.

На порталі Кабінету міністрів України є 119 послуг. Відбувається поступовий процес переходу в онлайн усіх дозвільних документів. У багатьох країнах електронні послуги з'являються як альтернатива паперовій формі послуг. Якщо протягом двох-трьох років вони доводять свою ефективність, то приймається урядове рішення, що вони стають повністю електронними. Як найбільш яскравий приклад можна привести Данію. Вони кожні два-три роки чергові 20 послуг роблять повністю електронними.

Одним із важливих чинників реалізації «цифрової» економіки України є впровадження у 2019 р. так званої національної системи електронної взаємодії «Трембіта». Система електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів, чи просто – система «Трембіта» – це сучасне організаційно-технічне рішення, яке дає змогу будувати безпечні інформаційні міжвідомчі взаємодії державним органам та органам місцевого самоврядування через інтернет шляхом обміну електронними повідомленнями між їх інформаційними системами. Як основа електронного урядування «Трембіта» здатна забезпечити глобальний реінжиніринг процесів державного управління з метою їх оптимізації та прозорості. Система здійснює обмін даними без участі людини, що значно пришвидшує процес надання державних послуг, зменшує можливість механічних помилок та корупційних ризиків. Нагадаємо, що «Трембіта» дає змогу відомствам та органам влади безпечно та оперативно обмінюватися необхідною інформацією для більш якісної взаємодії як між собою, так і з громадянами та представниками бізнесу. Окрім того, «Трембіта» надає можливість створювати для населення більш якісні послуги – як офлайн, так і електронні.

Масштабне впровадження «Трембіти» дає початок невідворотним змінам як у взаємодії державних органів між собою, так і у взаємодії бізнесу і громадян – із державою, оскільки це – швидкість та прозорість державних процесів, що виливається в економію часу та раціональне використання бюджетних коштів. Безумовно, це більша зручність для громадян, оскільки їм не доведеться більше звертатись до одного органу, щоб взяти якусь довідку для іншого. Із «Трембітою» бігати починають дані, а не люди.

Висновки. Цифрові комп'ютерні технології в юридичній сфері є доволі новим, складним, системним та багаторівневим явищем, з приходом яких юриспруденція раціоналізується.

Аналіз нормативно-правової бази з питань забезпечення розвитку «цифрової» економіки України свідчить, що у цій сфері характерна термінологічна невизначеність та певна суперечність. «Цифрова» економіка потребує належного нормативного регулювання, де б чітко визначалась принципи «діджиталізації» державних послуг та державної інформаційної політики на основі чіткого і конкретного понятійного апарату, конкретизувались сфери реалізації «цифрової» економіки, головним із яких має бути забезпечення інформаційної безпеки держави.

Ідеям «цифрової» економіки повинна передувати «цифрова» юриспруденція, котра забезпечує як сферу правотворчості, так і процес правозастосування. Відсутність такого зв'язку призводить до неефективності запропонованих програмних та концептуальних заходів.

Список використаних джерел

1. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002р. № 40-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15> (дата звернення: 19.06.2019).
2. Желтухін Є. Legal tech: на межі права та технологій. *Юридична Газета*. № 23 (573). 06 червня 2017 р. вебсайт. URL : <http://yur-gazeta.com/publications/events/legal-tech-na-mezhi-prava-ta-tehnologiy.html> (дата звернення: 19.06.2019).
3. Коляденко С. В. Цифрова економіка: передумови та етапи становлення в Україні і у світі. *Економіка. Фінанси. Менеджмент*. 2016. № 6. С. 106–107.
4. Recommendation Rec (2004)15 of the Committee of Ministers on electronic governance. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805db3b2. (Title from screen).
5. Апалькова В. В. Концепція розвитку цифрової економіки в Євросоюзі та перспективи України. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Менеджмент інновацій*. 2015. Вип. 4. С. 9–18.
6. Половая Н. О. Феномен інтернету як модус інформаційних технологій: соціологічний аналіз. *Грани*. 2015. № 1. С. 82–86. веб-сайт. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2015_1_17 (дата звернення: 19.06.2019).

References

1. *Zakon Ukrainy «Pro innovatsiynu diialnist»: pryiniaty 4 lyp. 2002 roku № 40-IV [Law of Ukraine «On innovative activity», from July 4 2002, № 40-IV]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15> [in Ukrainian].
2. Zheltukhin, E. (2017). Legal tech: na mezhi prava ta technologiy (2017). [Legal tech: on the brink of law and technology]. *Yuridicheskaya Gazeta - Legal Newspaper*, 23 (573), dated 06 June. Retrieved from <http://yur-gazeta.com/publications/events/legal-tech-na-mezhi-prava-ta-tehnologiy.html> [in Ukrainian].
3. Kolyadenko, S. V. (2017). Tsufrova ekonomika: peredumovu ta etapu stanovlenya v Ukraini ta sviti (2016). [Digital economy: preconditions and stages of formation in Ukraine and in the world]. *Ekonomika.Finansu. Menedgment. – Economy. Finances. Management.*, 6, 106–107 [in Ukrainian].
4. Recommendation, Rec (2004). 15 of the Committee of Ministers onelectronic governance. (n.d.). www.coe.int. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805db3b2. (Title from screen).
5. Apalkova, V.V. (3-3025). Kontseptsia rozvutku tsufrovoi ekonomiku v Yevrosoyuzi ta perspektuvu v Ukraini (2015). [The Concept of the Development of the Digital Economy in the European Union and Perspectives of Ukraine]. *Visnuk Dnipropetrovskogo universitetu. Serii «Menedgment innovatsiyy» – ulletin of the University of Dnipropetrovsk. Series @Management of Innovations». Issue 4*, 9–18 [in Ukrainian].
6. Polovaya, N. O. (2015). Fenomen internety yak modus informatsiynych technologiy: sotsiologichnui analiz. [The phenomenon of the Internet as a mode of information technology: a sociological analysis. *Grani – Faces*, 1, 82-86. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2015_1_17 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 22.02.2019.